

Prof. dr hab. Katarzyna Jażdżewska,
Instytut Filozofii i Socjologii
Polska Akademia Nauk

Warszawa, 23.08.2024 r.

**Recenzja w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
dr. Konradowi Zawadzkiemu**

Edukacja oraz działalność badawcza i dydaktyczna dr. Konrada Zawadzkiego początkowo związana była z Trewirem. Otrzymał tam kolejno wykształcenie dyplomowanego teologa w zakresie teologii katolickiej (2007, Theologische Fakultät Trier), tytuł magistra filologii klasycznej (2011, Universität Trier) oraz stopień naukowy doktora teologii (2013, Theologische Fakultät Trier). Podstawą nadania stopnia doktora była praca *Der Kommentar Cyrills von Alexandrien zum 1. Korintherbrief. Einleitung, kritischer Text, Übersetzung, Einzelanalyse*, będąca opatrzonym przekładem i komentarzem wydaniem krytycznym greckich fragmentów *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian* Cyryla z Aleksandrii.

W 2020 r. dr Konrad Zawadzki uzyskał *venia docendi* po przewodzie habilitacyjnym przeprowadzonym na Uniwersytecie w Salzburgu w Austrii. W rozprawie stanowiącej podstawę przewodu Habilitant kontynuował pracę nad wydaniem fragmentarycznie zachowanych dzieł Cyryla z Aleksandrii, zajmując się tym razem jego *Komentarzem do Drugiego Listu do Koryntian* (*Der Kommentar Cyrills von Alexandrien zum 2. Korintherbrief. Einleitung, kritischer Text, Übersetzung, Einzelanalyse*). Monografia ta została przez Habilitanta wskazana jako osiągnięcie badawcze stanowiące podstawę procedowanego obecnie wniosku habilitacyjnego. Od 2022 r. Habilitant jest zatrudniony jako pracownik naukowo-dydaktyczny na etacie adiunkta w Katedrze Filologii Łacińskiej Instytutu Literaturoznawstwa na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

I Ocena osiągnięć habilitacyjnych

A) Monografia

Jako osiągnięcie habilitacyjne w dyscyplinie literaturoznawstwo dr Konrad Zawadzki wskazał swą monografię *Der Kommentar Cyrills von Alexandrien zum 2. Korintherbrief. Einleitung, kritischer Text, Übersetzung, Einzelanalyse*. Książka została wydana w 2019 r. w uznanym belgijskim wydawnictwie Peeters (poziom II w wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe MNiSW). W pracy tej Habilitant podjął się trudnego zadania wydania krytycznego fragmentów komentarza Cyryla, zachowanych w języku greckim i syryjskim. Powstała monografia to niezwykle obszerne dzieło (ponad 650 stron), będące zarówno wydaniem fragmentów tekstu Cyryla, jak i ich dogłębnym studium. Dzieli się ona na cztery części: (A) wstęp, w którym Autor omawia rękopisy, w których zachowały się fragmenty komentarza, porównując przekazane przez nie wersje tekstu oraz ustalając ich relację wobec tekstu oryginalnego; (B) wydanie krytyczne fragmentów opatrzone przekładem na język niemiecki; (C) szczegółowy komentarz Autora do poszczególnych fragmentów, skupiający się z jednej strony na kwestiach filologicznych i stylistycznych, z drugiej zaś na problemach teologicznych i egzegetycznych; (D) podsumowanie wyników badań.

We obszernym wstępie wyczerpująco omówione zostały greckie i syryjskie rękopisy, w których zachowały się fragmenty tekstu Cyryla. Przeprowadzenie badań tradycji rękopiśmiennej umożliwiło Autorowi określenie, które manuskrypty powinny stanowić podstawę edycji (są to Cod. Vat. Gr. 762 i Cod. Pantokrator. 28), oraz wykazało, że rekonstrukcja pierwotnego brzmienia tekstu Cyryla jest w wielu wypadkach niemożliwa. Autor omawia szczegółowo cztery fragmenty zachowane w języku syryjskimi, porównując je z odpowiednimi fragmentami greckimi i wykazując, że zawierają one tekst niezależny od zachowanych wersji greckich; i właśnie owo porównanie fragmentów syryjskich z fragmentami greckimi pozwala Autorowi wysnuć wniosek, że oba greckie manuskrypty – będące bizantyjskimi katenami – przekazują wersję tekstu swobodnie przekształconą i zmodyfikowaną w stosunku do tekstu pierwotnego, który wierniej oddają fragmenty syryjskie. We wstępie Autor omawia również wcześniejsze edycje greckich fragmentów, wykazując ich braki i uzasadniając konieczność pracy nad nowym zgodnym ze współczesnymi standardami i aktualnym stanem wiedzy wydaniem. Osobna sekcja poświęcona jest datacji utworu Cyryla (Habilitant argumentuje, że słownictwo i argumentacja zachowanych fragmentów wskazują, że komentarz powstał w związku ze sporem teologicznym z Nestoriuszem, a zatem po 428 r.,

być może nawet po 433 r.). Omówiona zostaje również kwestia przynależności gatunkowej dzieła Cyryla, z którego pochodzą fragmenty. Autor zwraca uwagę na to, że w zachowanych greckich fragmentach tekst nie jest nazwany wprost komentarzem, ale wskazuje na zachowaną w jednej katenie informację, że *Komentarz* miał kilka ksiąg, co wydaje się wykluczać przynależność tego dzieła do gatunku homilii, a sugeruje komentarz; potwierdzenie tej hipotezy Autor znajduje w świadectwach syryjskim, w których pojawia się termin syryjski odpowiadający greckim określeniom ἐρμηνεία i ὑπόμνημα. We wstępie znajdziemy też hipotetyczną rekonstrukcję struktury dzieła, które według Autora składało się z ponad pięciu ksiąg (być może ośmiu), podzielonych na mniejsze rozdziały (*logoi*), i stanowiło całościowe egzegetyczne objaśnienie *Drugiego Listu do Koryntian*, a także uwagi na temat odbiorcy, o którym myślał Cyryl, tworząc swoje dzieło (dobrze wykształcony czytelnik, zainteresowany kwestiami teologicznymi), syntetyczne omówienie języka i stylu tekstu oraz chrześcijańskiej tradycji komentowania *Drugiego Listu do Koryntian* od IV do VI w., stanowiącej kontekst Cyrylowego *Komentarza*. Wstęp jest zatem obszerny i porusza wiele wątków, ale metodyczny wywód oraz jasny podział na sekcje i podsekcje pozwala z łatwością odnaleźć się czytelnikowi w omawianej materii.

Druga część to opatrzona niemieckim przekładem edycja krytyczna tekstu, oparta na dwóch greckich rękopisach, zidentyfikowanych we wstępie jako podstawa wydania. W związku z tym, że badanie porównawcze zachowanych przez nie wersji wykazało, że obie przekształcają tekst Cyryla, uniemożliwiając rekonstrukcję jego pierwotnego brzmienia, Habilitant potraktował je jako równorzędne świadectwa i zamieścił w dwóch kolumnach obok siebie, słusznie rezygnując w tej sytuacji z próby ich uzgadniania i decydowania, która wersja przekazuje w danym przypadku wersję bliższą tekstowi Cyryla. Podejście Habilitanta do przekazanego w rękopisach tekstu charakteryzuje się powściągliwością edytorską, widoczną zarówno w decyzji o zamieszczeniu obu greckich wersji obok siebie, jak i w ograniczeniu interwencji edytorskich do poprawiania błędów ortograficznych i gramatycznych. Są tu oczywiście różne szkoły. Osobiście jestem zwolennikiem obranej przez Autora drogi, gdyż z mojego doświadczenia wynika, że nadmierna spekulacja edycji krytycznych i usilne próby rekonstruowania pierwotnego tekstu stanowią utrudnienie raczej niż pomoc dla korzystającego z nich badacza, który i tak musi przestudiować zachowane warianty i wypracować sobie własne stanowisko. Edycja Habilitanta niewątpliwie daje badaczom solidną podstawę do dalszych analiz i porównań zachowanego materiału.

Szkoda moim zdaniem, że w części monografii stanowiącej edycję krytyczną nie udało się zamieścić również fragmentów syryjskich i ich tłumaczenia. Zostały one wprawdzie

wyczerpująco omówione i porównane z fragmentami greckimi we wstępie, jednak ich szczególna waga jako trzeciej niezależnej wersji tekstu – co więcej wersji, która daje „dobry wgląd w tekst oryginalny” („einen guten Einblick in den Originaltext”) i jest wobec niego wierniejsza niż fragmenty greckie – sprawia, że pożądane byłoby umieszczenie ich również w części zawierającej wydanie krytyczne. Trzeba jednak gwoli sprawiedliwości zauważyć, że brak ten rekompensują wyraźne odniesienia w aparacie krytycznym do stosownych syryjskich fragmentów, opatrzone informacją, na których stronach wstępu zostały omówione.

Część trzecia monografii to szczegółowy komentarz do zachowanych fragmentów, obejmujący ich analizę filologiczną (dotyczącą zarówno kwestii krytycznych, jak i językowych i stylistycznych) oraz egzegetyczno-teologiczną, która umiejscawia Cyrylową interpretację listu w krajobrazie doktrynalnym i sporach teologicznych IV w. Jest to ponad dwieście stron szczegółowego, metodycznego omówienia fragmentów i stanowi niewątpliwie owoc ogromnej pracy Habilitanta, a także świadectwo jego dogłębnej wiedzy w temacie; nie ulega wątpliwości, że część ta będzie służyła kolejnym pokoleniom badaczy Cyryla i wczesnego chrześcijaństwa.

W części czwartej Autor zamieścił podsumowanie wyników badań nad fragmentami, niezwykle przydatne dla czytelnika ze względu na obszerność i szczegółowość komentarza. Szczególnie ciekawe jest syntetyczne omówienie tematów pojawiających się we fragmentach, w podziale na tematy dogmatyczne, polemiczne (przeciwko interpretacjom i naukom innych teologów chrześcijańskich, myślicieli pogańskich i żydowskich), moralistyczne, naukę o naturze apostołstwa, wątki społeczne, autobiograficzne i liturgiczne. To stosunkowo zwarte omówienie różnorodności poruszanych tematów świetnie odzwierciedla wielość zainteresowań Cyryla oraz ukazuje, że używa on formy komentarza do tekstu biblijnego po to, aby wypowiedzieć się w aktualnych sporach doktrynalnych i innych ważnych kwestiach religijnych. W sekcji poświęconej Cyrylowej hermeneutyce i egzegezie, Autor podkreśla, że Cyryl uważa *List* Pawła, jako tekst powstały pod wpływem boskiego natchnienia, za dzieło o wymiarze uniwersalnym, zachowujące ważność i znaczenie dla każdej epoki; takie przekonanie uzasadnia zastosowanie „egzegezy polemiczno-aktualizacyjnej” („die polemisch-aktualisierende Exegese”) do interpretacji tekstu *Listu*. Podsumowującą część monografii wieńczy sekcja poświęcona tekstom chrześcijańskim objaśniającym *Drugi List do Koryntian*, z których Cyryl mógł korzystać, oraz wersji *Listu*, z której Cyryl korzystał. Na końcu książki czytelnik znajdzie użyteczne indeksy oraz listę wartych uwagi wyrazów, terminów i wyrażeń greckich pojawiających się we fragmentach.

Nie ulega wątpliwości, że przedstawiona jako osiągnięcie habilitacyjne monografia jest dziełem dużej wagi, stanowiącym doniosły wkład w badania nad Cyrylem Aleksandryjskim i

literaturą oraz teologią wczesnego chrześcijaństwa. Pracę cechuje przejrzysta struktura, umożliwiająca czytelnikowi stosunkowo łatwe poruszanie się w obszernym materiale, sumiennosc i wnikliwosc, konsekwencja wywodu i prezentacji wnioskow. Jest świadectwem wysokich kompetencji naukowych Autora, w tym szeroko rozumianych kompetencji filologicznych niezbędnych w pracy edytorskiej, rzetelnego warsztatu badawczego, a zarazem dogłębnej specjalistycznej wiedzy w zakresie patrystyki i literatury wczesnochrześcijańskiej. Na szczególne uznanie zasługuje niewątpliwie uwzględnienie zarówno greckich jak i syryjskich fragmentów *Komentarza*. Jak wynika z Autoreferatu, Habilitant po doktoracie zdecydował się poszerzyć swoje kompetencje językowe o znajomość języka syryjskiego, pragnąc „dopełnić” edycję Cyrylowego *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian* o wydanie fragmentów syryjskich. Znajomość ta okazała się niezwykle przydatna przy pracy nad *Komentarzem do Drugiego Listu do Koryntian*. Nic dziwnego, że wydanie Habilitanta od razu stało się dla badaczy Cyryła podstawową edycją krytyczną fragmentów *Komentarza* i doczekało się pozytywnych recenzji ekspertów w zakresie literatury wczesnochrześcijańskiej w specjalistycznych czasopismach naukowych.

B) Cykl powiązanych tematycznie artykułów

W Autoreferacie Habilitant wyróżnia również drugie osiągnięcie naukowe w postaci serii artykułów, opatrzonych przez Habilitanta wspólnym tytułem *Nowe antyczne interpretacje Listów Pawłowych – nieznanne fragmenty pisarzy wczesnochrześcijańskich i bizantyjskich*. Artykuły te rzeczywiście stanowią rodzaj serii czy cyklu i charakteryzują się spójnością metodologiczną i tematyczną. Jest to siedem artykułów opublikowanych w latach 2014–2024 (a więc po uzyskaniu przez Habilitanta stopnia doktora). Wszystkie ukazały się w uznanych zagranicznych czasopismach naukowych (m.in. *Zeitschrift für antikes Christentum*, *Byzantinische Zeitschrift*, *Ephemerides Theologicae Lovanienses*) i stanowią owoc prac Habilitanta nad greckimi i syryjskimi manuskryptami, w których zachowały się bizantyjskie kateny i florilegia. Artykuły te mają charakter pierwszych edycji krytycznych fragmentów różnych autorów (Cyryl Aleksandryjski, Pseudo-Atanazy, Filoksenos, Sewer z Antiochii, Ammonios, Teodot z Ancyry, Aleksander z Nicei, Teodor z Mopsuestii), opatrzonych niemieckim przekładem i obszernym komentarzem, uwzględniającym kwestie krytyczne, filologiczne i teologiczno-egzegetyczne. Jest to zatem format analogiczny do przyjętego przez Autora w omówionym wyżej wydaniu fragmentów *Komentarza do Drugiego Listu do Koryntian* Cyryla. Podobnie jak tam, również tutaj otrzymuje czytelnik szczegółową analizę i

obszerne omówienie fragmentów wraz z porównaniem wersji greckich z syryjskimi, jeśli takie istnieją. Widać tu tę samą dociekliwość badawczą i konsekwencję Autora, który nie ustaje w zgłębianiu i eksplorowaniu starożytnej i bizantyjskiej egzegezy pism Nowego Testamentu, w szczególności, choć nie tylko, *Listów Pawła*. Nie mam wątpliwości co do doniosłości tej pracy, gdyż rzetelne, specjalistyczne wydania tekstów źródłowych opatrzone wnikliwym komentarzem – a z takimi mamy tu do czynienia – stanowią podstawę studiów nad starożytnością i średniowieczem.

II Pozostałe publikacje

Pozostałe publikacje dr. Konrada Zawadzkiego obejmują:

- trzy monografie (krótka praca na temat *De natura deorum* Cycerona i jego sposobów cytowania, 2011; wydanie krytyczne z naukowym opracowaniem i niemieckim tłumaczeniem *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian* Cyryla z Aleksandrii, 2015, oraz przekład tego dzieła na język polski, 2022)
- jeden rozdział poświęcony Teodotowi z Ancyry, opublikowany w języku francuskim w 4. tomie *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, opublikowanej w prestiżowym wydawnictwie Les Belles Lettres
- jedenaste artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych
- sześć recenzji opublikowanych w czasopismach naukowych.

Tematyka tych publikacji jest różnorodna i ukazuje rozwój i krystalizację zainteresowań badawczych Habilitanta.

Prace opublikowane przed doktoratem – warto odnotować, że należą tu trzy artykuły napisane po łacinie – dotyczą pogańskiej literatury rzymskiej (Cyceron, Horacy, Owidiusz) oraz anatemy w literaturze wczesnochrześcijańskiej. Już w tych pierwszych widać zainteresowanie dr. Konrada Zawadzkiego problemami z zakresu teologii. I tak na przykład krótka monografia dotycząca Cycerona skupia się na jego *De natura deorum* i analizuje Cyceronowe cytaty z i odniesienia do greckich presokratyków (Tales, Anaksymander, Anaksymenes, Anaksagoras), zestawiając je z grecką tradycją doksograficzną, zaś artykuł o *Śnie Scypiona* pokrótce porównuje Cyceronową koncepcję o duszy z koncepcją Platońską.

W doktoracie Habilitant zajął się literaturą chrześcijańską, a mianowicie Cyrylem Aleksandryjskim, przygotowując opatrzone naukowym komentarzem i niemieckim

przekładem wydanie krytyczne siedemdziesięciu dwóch greckich fragmentów jego *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian*. Podobnie jak omawiane powyżej osiągnięcie habilitacyjne, monografia ta ukazała się w belgijskim wydawnictwie Peeters Publishers (2015 r.) i tak jak ono stanowi niewątpliwy wkład w badania nad Cyrylem oraz egzegezą *Listów Pawłowych*. Cechuje ją też podobny podział na części i rozdziały i oraz podobny, przejrzysty układ omawianych zagadnień; widać, że wypracowany w niej model argumentacji i prezentacji materiału Autor wykorzystał w późniejszych pracach. Edycja greckich fragmentów *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian* Cyryla została w kolejnych latach uzupełniona przez Habilitanta dwoma artykułami, opublikowanymi w *Zeitschrift für antikes Christentum* (2017) i *Revue d'Études Augustiniennes et Patristiques* (2021), w których wydał on, przełożył na język niemiecki i opatrzył szczegółowym komentarzem pięć zachowanych w języku syryjskim fragmentów Cyrylowego *Komentarza* i jeden zachowany w języku staroarmeńskim. Dociekliwość badawcza, która skłoniła Habilitanta do poszerzenia swych kompetencji badawczych i zapoznanie się z tymi językami, jest godna podkreślenia; kompetencje te, a szczególnie znajomość języka syryjskiego, okazały się nieocenione podczas pracy nad *Komentarzem do Drugiego Listu do Koryntian* Cyryla i umożliwiła włączenie fragmentów syryjskich do edycji krytycznej tego tekstu. Warto dodać, że w 2022 r. Habilitant przełożył na język polski wszystkie fragmenty *Komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian* (zachowane w trzech językach, greckim, syryjskim i staroarmeńskim), opatrzywszy je przystępnym wprowadzeniem, zapoznającym polskiego czytelnika z postacią oraz twórczością Cyryla.

Do tego obszernego dorobku dodać należy jeszcze dwa artykuły na temat bizantyjskich katen (w *Le Muséon* 2016, *Museum Helveticum* 2021) oraz rozdział poświęcony Teodotowi z Ancyry w czwartym tomie *Histoire de la littérature grecque chrétienne* (red. M. Cassin, S. Morlet, 2021), która ukazuje się w paryskim wydawnictwie *Les Belles Lettres*. Ten ostatni, napisany na zaproszenie redaktorów tomu, świadczy o uznaniu, jakim dr Konrad Zawadzki cieszy się w środowisku badaczy literatury wczesnego chrześcijaństwa. Innym przejawem uznania Habilitanta w środowisku naukowym jest zapraszanie go przez zagraniczne czasopisma naukowe do recenzowania książek o tematyce odpowiadającej jego kompetencjom, w szczególności opracowań i edycji tekstów Cyryla z Aleksandrii.

III Pozostała aktywność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna

Dr Konrad Zawadzki był i jest związany z uczelniami w Niemczech (Trewir), Austrii (Uniwersytet w Salzburgu) i Polsce (KUL), gdzie prowadził badania naukowe oraz działalność

dydaktyczną. Tym samym spełnia określony w ustawie warunek wykazywania się istotną aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni czy instytucji. Od 2008 r. Habilitant jest aktywnym dydaktykiem; podczas swej wieloletniej pracy w Trewirze prowadził wykłady i seminaria, w tym dla doktorantów, m.in. w zakresie teologii i tekstów nowotestamentowych. Ma także pokaźne doświadczenie w sprawowaniu opieki naukowej nad studentami i promowaniu oraz recenzowaniu ich prac dyplomowych. W ramach działalności organizacyjnej, w latach 2015-16 kierował Katedrą Nowego Testamentu w Theologische Fakultät Trier. Dr Konrad Zawadzki ma także doświadczenie w międzynarodowej współpracy badawczej oraz doświadczenie w realizowaniu projektów grantowych (grant Deutsche Forschungsgemeinschaft, którego rezultatem była m.in. edycja *Komentarza do Drugiego Listu do Koryntian* Cyryla). Najmniej pokaźna jest aktywność konferencyjna dr. Konrada Zawadzkiego – zdecydowana większość wymienionych w dokumentacji habilitacyjnej wykładów i odczytów miała miejsce w instytucjach naukowych w Trewirze, z którymi Habilitant był związany jako student, doktorant a następnie pracownik, i zasadniczo odbyła się przed uzyskaniem stopnia doktora, zdecydowanie słabnąc po 2013 r.

IV Konkluzja

Zapoznawszy się z dorobkiem naukowym dr. Konrada Zawadzkiego z pełnym przekonaniem stwierdzam, że Habilitant spełnia wszystkie wymogi ustawowe warunkujące nadanie stopnia doktora habilitowanego określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* art. 219, w tym posiadania w dorobku osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny literaturoznawstwo oraz wykazywania się istotną aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej. Bogaty dorobek edytorski dr. Konrada Zawadzkiego i inne jego osiągnięcia naukowe świadczą o wysokich kompetencjach badawczych Habilitanta i ich międzynarodowym uznaniu oraz znacznie przyczyniają się do rozwoju wiedzy na temat literatury i kultury religijnej wczesnego chrześcijaństwa i Bizancjum. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie dr. Konrada Zawadzkiego do dalszych etapów postępowania, zmierzających do nadania mu stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Ustawa 7.11.2018